

Akademik eleştiri kültürü: Türkiye’de bir sorun mu var?

Yayın/Published
30 Kas/ Nov 2024

İbrahim Hakan Karataş¹

Editöryal / Editorial

Öz: Bu yazıda, Türkiye'deki akademik eleştiri kültürünün eksiklikleri ve bu durumun nedenleri analiz edilmektedir. Bilimin temel işlevlerinden biri olan sorgulama ve tartışma pratiğinin, Türkiye eğitim akademisinde yeterince gelişmediği ifade edilmektedir. Eleştiri kültüründeki bu zayıflık, yetkinlik eksikliği, devlet baskısı, öğrenilmiş çaresizlik, politik ayrışmalar ve ekonomik kaygılar gibi 20 başlık altında ele alınmıştır. Akademik eleştirel bir dost rolünü benimseyerek tartışma kültürünü yeniden canlandırması gerektiği ve bunun hem akademik hem de toplumsal ilerleme için önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akademik eleştiri kültürü, eğitim akademisi, sorgulama ve tartışma, eleştirel dostluk, akademik yetkinlik.

Alanyazın
Eğitim Bilimleri Eleştirel
İnceleme Dergisi
CRES Journal
Critical Reviews in Educational
Sciences

Academic criticism culture: Is there a problem in Türkiye?

Abstract: This article analyzes the deficiencies in the culture of academic criticism in Türkiye and examines the reasons behind this issue. It is argued that the practice of inquiry and debate, one of the fundamental functions of science, has not sufficiently developed within Türkiye’s education academy. This weakness in the culture of criticism is addressed under 20 themes, including a lack of competence, state pressure, learned helplessness, political polarization, and economic concerns. The article emphasizes that academia must adopt a critical yet friendly role to revive the culture of debate, which is essential for both academic and societal progress.

Keywords: Academic criticism culture, education academy, inquiry and debate, critical friendship, academic competence.

Karataş, İ. H. (2024).
Akademik eleştiri kültürü:
Türkiye’de bir sorun mu var?,
Alanyazın, 5(2), vi-ix.

**Okul Yöneticileri
Derneği**
e-ISSN: 2718-0808

¹ Prof. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Alanyazın Başeditör, ihkaratas@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5569-014X

Genel anlamda bilimin ve bilimin kurumsal hali olan akademinin öncelikli görevi merak etmek, soru sormak, sorgulamak, soruların cevaplarını aramak ve bu cevapları tartışarak geliştirmek ve ilerlemektir.

Eğitim bilimlerinin de bilimsel ve akademik bir alan olarak bu temel görevi yerine getirmesi beklenir. Daha kestirme söylemek gerekirse eğitim bir bilim alanı olarak bunun için vardır; bu işlevi yerine getirdiği sürece varoluşsal amacını yerine getirmekte, bu işlevini ihmal ettiği süreci varlık sebebi ortadan kalkmaktadır.

Türkiye’de özellikle son birkaç yılda eğitim alanında yaşanan gelişmeler, üzerinde konuşmayı, tartışmayı, farklı bakış açılarından analiz edilmeyi ve muhtemel olumlu olumsuz yansımaları üzerinde düşünmeyi fazlasıyla hak ediyor. Sadece son birkaç yıl içinde pedagojik formasyon ile ilgili kararlar, Öğretmenlik Meslek Kanunu, Milli Eğitim Akademisinin kurulması, öğretmen kariyer basamakları ile ilgili uygulamalar, müfredat düzenlemeleri, öğretmen atama süreçlerine dair gelişmeler... eğitim akademisini doğrudan ilgilendiren, ancak üzerinde en az konuştukları konulardan sadece birkaçı.

Eğitim akademisi başını kuma gömmüş izlenimi veriyor. Birkaç sosyal medya paylaşımı, birkaç gazete yazısı dışında güçlü, yaygın çok yönlü bir tartışma yapıldığını söylemek çok zor. Bazı düşünce kuruluşlarının çabalarını takdir ediyorum. Bu çalışmalarda da çoğunlukla akademisyenler görev aldığı için bir noktaya kadar Türkiye’de akademinin ve bilim insanlarının görevini yerine getirdiği söylenebilir de özellikle üniversitelerdeki sessizliğin sebebini anlamaya ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum.

Bu durumun özellikle demokrasi ve liberal düşünce bakımından gelişmiş ülkelerde nasıl olduğuna dair özel bir araştırmam yok. Yaygın kanaate göre daha özgürlükçü ve canlı bir tartışma kültürü olduğu kabul ediliyor. Ancak Türkiye’de bu misyonun ve kültürün giderek zayıfladığını gözlemleyim ve bundan bir akademisyen olarak rahatsız olduğumu itiraf etmeliyim.

Bu rahatsızlık, beni bu durumun gerekçelerini sorgulamaya yöneltti. Gerçekten Türkiye’de eleştiri kültürü, neden gerektiği ve ihtiyaç duyulduğu kadar güçlü değil? Akademisyenler, kendilerine en çok ihtiyaç duyulan zamanlarda neden konuşmuyorlar, daha provoke edici bir ifadeyle “seslerini çıkarmıyorlar”. İşin dikkat çekici bir tarafı da hemen her gelişme ile ilgili olarak kendi aralarında yine kelimenin tam anlamıyla “mangalda kül bırakmadıkları” halde bu düşünce ve eleştirilerini neden kurumsallaştıramıyorlar, kamusal alana taşıyamıyorlar, etkili bir tartışma süreci başlatamıyorlar?

Yukarıda birkaç örnek başlığı belirtilen onca gelişmeye dair, yüzlerce dergiden hiç olmazsa birkaç tanesinde özel sayılar çıkmadı, bu konuları tartışan özel paneller, konferanslar düzenlenmedi, çalıştaylar yapılmadı, çalışma grupları oluşturulmadı, özel raporlar yayınlanmadı, özel tartışma programları düzenlenmedi. Sosyal medyada etkili platformlar oluşturulmadı, kamuoyu açıklamaları yapılmadı. Yine özellikle belirteyim bazı sivil toplum kuruluşlarının ve düşünce kuruluşlarının kısmi çalışmaları, yayınları ve faaliyetlerini biliyorum, ancak burada daha çok üniversiteye yani akademiye dair sorular sorduğumu vurgulamalıyım.

Bu eleştirisizlik durumunu gündeme taşımak ve üzerinde daha katılımcı düşünme fırsatı oluşturmak için kendi tespitlerimi paylaşmak istiyorum. Türkiye’de akademideki eleştiri kültürü eksikliğine dair tespit ettiğim gerekçeleri yirmi başlık altında topladım. Bu gerekçeleri kısaca açıklamaya çalışacağım. Burada sıralayacağım gerekçelerin ne düzeyde geçerli ve etkili olduğuna dair daha güçlü ampirik çalışmalara ihtiyaç olduğunu biliyorum. Diğer taraftan bu durumun çok boyutlu bir olgu olduğunun da farkındayım. Antropolojiden ekonomiye, psikolojiden politikaya, sosyolojiden bilim felsefesine olgunun etrafıca analiz edilmesi gerektiğinin farkındayım.

- 1. Yetkinlik sorunu.** Türkiye’de eğitim akademisi, güncel eğitim politikaları ve bunların uygulanmasına dair süreçler hakkında yeterli uzmanlığa sahip olmayabilir. Kendilerini bu konularda konuşmaya yetkin görmeyebilir.
- 2. Vatanseverlik algısı.** Akademi, hükümetin ve daha genel anlamda devletin eğitim politikalarını eleştirmeyi ve onların olumsuz taraflarını öne çıkarmayı vatanseverlikle bağdaştırmıyor olabilirler. Bu tutumun bir tür ihanet ve kötülük olduğu düşüncesine sahip olabilirler.
- 3. Devletten korku.** Akademi, devletin ve hükümetin politikalarını eleştirmeleri durumunda istemedikleri, beklemedikleri sonuçlarla karşılaşma ihtimallerini göz önünde bulunduruyor

olabilirler. Evet, Türkiye’de bu korkuyu besleyecek kanıtlanmış, yaşanmış her döneme dair fazlasıyla örnek olduğunu biliyoruz.

4. Akademik kültür eksikliği. Türkiye’de akademi, bir bilimsel bilgi üretme süreçleri bakımından yeteri kadar güçlü bir kültüre sahip olmayabilir. Bilim insanı olmak, daha çok, tarım toplumundakine benzer toplumun saygın, elit bir bireyi olma rolü gibi görülüyor olabilir. Bu da eleştiriden çok uyumlanmayı ve uyumlamayı gerektiren bir anlayışı besliyor olabilir. Zira eleştiri zayıflığı, güçsüzlüğü temsil ediyor olabilir.

5. Kurumsal yapının engelleri. Türkiye’de akademinin kurumsal yapısı eleştiri kültürünü ve ortamını besleyecek nitelikte olmayabilir. Hatta bunu engelleyecek biçimde hiyerarşiyi önceleyen ve düzenlemeler içeriyor olabilir.

6. Politik ve ideolojik ayrışma. Akademisyenler, gerek kendi politik, ideolojik duruşları, gerekse de çevrelerindeki durumlarını göz önünde bulundurarak bir duruş tercih ediyor olabilirler. Ayrışmış, keskinleşmiş politik ve ideolojik kimliklenmeler, objektif tartışma imkanlarını ellerinde alıyor olabilir.

7. Uzmanlık sınırlaması. Kendilerini sadece kendi uzmanlıklarını alanında konuşmaya yetkin görüyor olabilirler. Oysa politik konular çok yönlü ve disiplinler arası bir nitelik taşır. Böyle olunca hiçbir akademisyen konunun doğrudan muhatabı olduğunu düşünmüyor olabilir.

8. Eleştiri bilinci eksikliği. Akademisyenler, ne zaman, nasıl ve hangi tonda bir eleştiri getireceklerini bilmiyor olabilirler. Neyi, nereye kadar, kime ve nasıl ifade etmeleri gerektiğine dair bir bilinç, farkındalık ve deneyim sahibi olmayabilirler. Diğer taraftan meslektaşlarının kendisi yadırgamasından çekiniyor olabilirler.

9. Konfor alanını terk etmeme. Akademisyenler, herhangi bir konuda eleştirel bir yaklaşım ileri sürdüklerinde bunun getirdiği sorumluluğu almak istemiyor olabilirler. Herhangi bir eyleme geçmedikleri takdirde, herhangi bir görüş ileri sürmedikleri takdirde, herhangi bir sorgulama ya da açıklama talebine de muhatap olmayacaklardır.

10. Yoksulluk korkusu. Akademisyenler işlerini kaybetmekten, kimi gelirlerinden ve fırsatlarından mahrum kalabileceklerinden korkuyor olabilirler. Sadece devletten ya da çalıştıkları kurumdaki maaş ile geçinmek zorunda olduklarından ve çoğunlukla ailelerinin de sorumluluğunu taşıdıklarından bu riski göze alamıyor olabilirler.

11. Çıkar çatışmaları. Akademisyenler, yürürlüğe konulan politikaları ve uygulamaları, bilimsel ve kurumsal açıdan uygun görmeseler de bu uygulamanın ürettiği fırsatlardan, gelirden, imkanlardan mahrum bırakılmamak için eleştirmekten kaçınıyor olabilir. Ya da içinde bulunduğu kurumdaki mesai arkadaşları ve yöneticilerle ters düşmek istemiyor olabilir.

12. Devletin/hükümetin haklılığına inanç. Akademisyenler, politika ve uygulamalara dair bazı eleştirel yaklaşımlara sahip olsalar da Hükümet/devletin daha fazla detaya hâkim olduğunu ve bağlama en uygun politikayı geliştirdiklerine inanıyor olabilirler.

13. İnanç kaybı, öğrenilmiş çaresizlik. Akademisyenler, eleştirinin ve tartışmanın yararsız olduğuna inanıyor olabilirler. Tartışmaların ve eleştirilerin sürece katkı sağlamayacağını, hatta görmezden gelineceğini ve dolayısıyla yararsız ve sonuçsuz bir uğraş olduğuna inanıyor olabilirler.

14. Bilgi ve veri eksikliği. Akademisyenler uygulama/politika ile ilgili yeteri kadar veriye sahip olmadıkları için eleştirmekten kaçınıyor olabilirler. Veri, bilgi ya da sürece dair bilgi eksikliğinin de giderilmesi, ya da kendi çabasıyla bu bilgi, veri ve süreç bilgisine ulaşamayacağını düşünüyor olabilirler.

15. Özel, doğrudan eleştiri tercihi. Türkiye’de akademisyenler bazen eleştirilerini sadece ilgili muhataplara özelden, gizli oturumlarda ya da doğrudan kişisel ilişkilerini kullanarak ulaştırıyor olabilir. Bu eleştirileri kamusalılaştırmak istemiyor olabilir.

16. Eleştiriye değer görmeme. Akademisyenler, gelişmelerin üzerinde düşünmeye, tartışmaya, konuşmaya değer olmadığını, gündelik basit gelişmeler olduğunu düşünüyor olabilir. Bu durumda ya daha teorik ve soyut bir tartışma yürütüyor olması beklenir ya da akademisyenliği tam anlamıyla bir sırça köşk olarak benimsemiş olabilir.

17. Örgütlen(e)meme. Akademisyenler, politika ve uygulamalara yönelik ya da diğer sosyal gelişmelere yönelik ortak bir ses, görüş, eylem üretmek için örgütlenmemiş olabilirler. Her ne kadar bazı sendika ve sivil toplum örgütleri olsa da bu yapılarda akademisyenlerin sayısının azlığı, akademisyenlerin örgütlenmekten kaçındıkları sonucuna da götürebilir. Diğer taraftan üniversitelerdeki birçok ad altındaki araştırma geliştirme birimleri ve

enstitüler de bir eleştirel değerlendirme süreci için örgütlü, kurumsal bir platform olma niteliği taşıyorlar.

18. Görevi olmadığını düşünme. Akademisyenler, gündelik gelişmeleri izlemek, üzerinde düşünmek, analiz etmek ve eleştirel bir tartışmaya dahil olmanın kendi görevleri olmadığını düşünüyor olabilirler.

19. Karar alıcıların umursamazlığı. Akademisyenler, eğitim alanındaki gelişmelere ve uygulamalara ilişkin eleştiri, değerlendirme ve önerilerini karar alıcıların ciddiye almadıklarını ve hatta bu eleştirileri anlamaya istekli olmadıklarını düşünüyor olabilirler.

20. Politikacıların gizli gündemi olduğunu düşüncesi. Akademisyenler, güncel gelişmelerin bilimsel, sosyal ve akademik bakımdan tartışmanın yararlı olmadığını, çünkü politikacıların esasen tamamen gizli özel gündemlerini izlediklerini, bu sebeple de tartışmaya dahil olmanın kendilerini bir bakıma gülünç duruma düşüreceğini düşünüyor olabilirler.

Bu gerekçeler Türkiye’de bir akademisyen olarak gözlemlerim, okuduklarım, şahit olduklarım ve bizzat yaşadıklarım üzerinde oluşturulmuş bir portföy. Sizin daha farklı gerekçeleriniz olabilir ya da benim gerekçelerimin geçersiz olduğunu düşünüyor olabilirsiniz. Ancak inkâr edemeyeceğimiz ve göz yumamayacağımız bir gerçek varsa o da -Üstün Ergüder’in ifadesiyle- akademinin “eleştirel dost” olma rolünü hakkıyla yerine getiremediği ve belki de büyük oranda bu sebepten kendi saygınlığını zedelediğidir.

Alanyazın, Türkiye’de bilimsel bilginin gelişmesi, üretilen bilimsel bilginin yeniden üretilmesi, derinleştirilmesi vizyonu ve misyonu yaygın hayatına başladı. Bunun da güçlü bir eleştirel inceleme, değerlendirme becerisi ve merakı gerektirdiği varsayımı üzerinden yoluna devam ediyor. Beşinci yılını tamamladığı bu sayıda da bu vizyon ve misyonunu sürdürmeye kararlı. Ancak Türkiye’de akademiye eleştiri kültürünün eksikliği, eleştirel değerlendirme platformlarının da daha az rağbet görmesi gibi bir kısır döngüyü doğuruyor.

Esasen sonuçta önemli olan aklımız, fikrimiz, bilgimiz, görgümüz ve analitik kapasitemiz doğrultusunda süreçlere, gelişmelere, uygulamalara, politikalara dair akıl yürütmek ve bu sayede içinde yaşadığımız toplumu güçlendirerek daha müreffeh bir ortama katkı sağlamak. Bunu yapamadığımızda bilim, akademi ve bunca kurum ve yapı anlam kaybına uğruyor. Bu da onlardan vazgeçmenin büyük bir maliyet olmadığı inancını pekiştiriyor. Çok kolay biçimde bir akademisyenden, bir akademik kurumdaki, bir akademik üretimden vazgeçilebiliyor, ya da değersizleştirilebiliyor. Ve sanırım bu tehdit her birimizi doğrudan ilgilendiriyor.